

Violetta Drabik-Podgórna

Katedra UNESCO Całozyciowego Poradnictwa Zawodowego,
Instytut Pedagogiki, Uniwersytet Wrocławski

**Jean Guichard, Marcelline Bangali, Valérie Cohen-Scali, Jacques Pouyaud, Marie-Line Robinet (2017).
Concevoir et orienter sa vie: les dialogues de conseil en life design [Designing a life: the life-design dialogues], Paris: Editions Qui Plus Est, ss. 196**

W społeczeństwach płynnej nowoczesności, jak pisał Anthony Giddens, tożsamość jest refleksyjnym projektem, za którego powstanie jednostka staje się odpowiedzialna (Giddens, 2001, s. 105). Konstruowanie tożsamości jest dynamicznym, holistycznym i nieliniarnym procesem, który obejmuje wszelkie jej wymiary i odnosi się do całości życia. W procesie tym wsparcie oferuje poradnictwo jako profesjonalna forma pomocy, a modelem pomagania, który wydaje się najbardziej odpowiadać potrzebom współczesnego człowieka, jest *Poradnictwo Konstruowania Życia / Life Design*, zbudowane na wieloaspektowym paradygmacie zaproponowanym przez Marka Savickasa, Jeana Guicharda, Marię Eduardę Duarte i in. (Savickas, 2011; Savickas, Guichard, Duarte, 2009, 2014). Celem *Poradnictwa Konstruowania Życia* jest realizacja zadań, jakie stawia obecna rzeczywistość, i umożliwienie osobom radzącym się podjęcie refleksji nad swoim Ja. W związku z tym często osoby poszukujące wsparcia w poradnictwie nie tyle oczekują instrukcji, wskazówek czy zaleceń, co robić, ile raczej pomocy w odnalezieniu swojego miejsca w świecie, w wyborze takich rodzajów aktywności, które nadadzą egzystencji spójność, sens i otworzą nowe perspektywy. Przychodząc do doradcy, stawiają pytania egzystencjalne, próbując zrozumieć, co się z nimi dzieje, co chcieliby i mogliby zrobić ze swoim życiem (Rutkowiak, 2012, s. 159). Nowy model poradnictwa (analogicznie do terapii, o której pisał Giddens) nie jest „czymś, co «robi się» klientowi lub czymś, co mu się «przydarza» niezależnie od niego, lecz jest swoistym *doświadczeniem*, które angażuje jednostkę w systematyczną refleksję o przebiegu jej życia” (Giddens, 2001, s. 99).

Poszukiwanie odpowiedzi o sens i kierunek życia wymaga jednak innych metod postępowania doradcy z radzącym się, niż były (i są nadal) stosowane wówczas, gdy celem interwencji pomocowych czyniło się jedynie dopasowanie się klienta do wymagań rynku pracy. Dlatego też książka, która ukazała się w roku 2017 *Concevoir et orienter sa vie: les dialogues de conseil en life design* [*Designing a life: the life-design dialogues; Konstruowanie życia – dialogi life design*], powstała właśnie po to, aby przybliżyć czytelnikom: doradcom, konsultantom, terapeutom, coachom i innym „specjalistom od pomagania” (Holt, 1981) możliwość wdrożenia innego modelu niesienia pomocy. Po wielu publikacjach teoretycznych, dotyczących paradygmatu *Life Design*, jest to doskonała pozycja, dzięki której mogą oni nauczyć się nowego podejścia do problemów zgłaszanych przez klientów. Recenzowana praca zawiera bowiem nie tylko teoretyczną bazę, ale i praktyczne wskazania dotyczące prowadzenia *Dialogów Life Design*.

Nazwiska jej autorów są doskonale znane wszystkim zajmującym się problematyką współczesnego poradnictwa w zglobalizowanej rzeczywistości. Przede wszystkim wymienić należy Jeana Guicharda, który jest jednym z najważniejszych badaczy poradnictwa na świecie. Jest on obecnie emerytowanym profesorem CNAM w Paryżu, lecz wcześniej pełnił funkcję dyrektora *Institut National d'Etude du Travail et d'Oriention Professionnelle*, był inicjatorem i pierwszym kierownikiem Katedry UNESCO *Całozyciowego Poradnictwa Zawodowego* w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego (2013–2017). Jego wkład i zaangażowanie w rozwój poradnictwa sprawiły, że wokół Katedry ukonstytuowała się międzynarodowa sieć uniwersytetów UNITWIN NETWORK *Life designing interventions (counseling, guidance, education) for decent work and sustainable development*. Inni Autorzy są nie mniej znani. Marcelline Bangali, która jest członkiem grupy badawczej w *Centre de Recherche et d'Intervention sur l'Education et la Vie au Travail (Université Laval, Québec, Kanada)*, swoje zainteresowania koncentruje na zagadnieniach psychologii pracy. Valérie Cohen-Scali (CNAM, Paryż, Francja) kierując zespołem badawczym *Psychologie de l'Oriention* w *Centre de Recherche sur le Travail et le Développement*, jest równocześnie zastępcą redaktora naczelnego w czasopiśmie *Oriention Scolaire et Professionnelle*, członkiem rady naukowej Katedry UNESCO i członkiem komitetu naukowego *European Doctoral Program in Career Guidance and Counselling*. Jacques Pouyaud, który rozpoczynał pracę jako doradca, następnie był wykładowcą i badaczem w INETOP-CNAM, obecnie pracuje na Uniwersytecie w *Bordeaux* i jest członkiem rady naukowej Katedry UNESCO. W swoich badaniach skupia się na rozpoznawaniu procesu konstruowania siebie oraz analizie praktyk doradczych. Ostatnia ze współautorek, Marie-Line Robinet, jest zarówno doświadczonym praktykiem, pomagającym osobom w tranzycjach zawodowych, jak i doktorantką, wykładowcą w INETOP-CNAM oraz badaczką, analizującą proces dialogiczny podczas spotkań *Life Design*.

Centralną kategorią dominującą w książce jest dialog. Słowo „dialog” jest używane powszechnie i w wielu – często odmiennych – kontekstach, stanowi bowiem tak pojemny termin, że pomimo wielu badań, pogłębionych studiów, rozmaitych interpretacji i wieloaspektowych analiz (prowadzonych na gruncie filozofii, socjologii, politologii, teologii, kulturoznawstwa, lingwistyki, filologii, pedagogiki i psychologii) wciąż kryje potencjał, który nie został wyczerpany.

Dialog stanowi również centralne pojęcie w refleksji paradoznawczej. Jako dialogową Alicja Kargulowa określiła jedną z wyodrębnionych przez siebie koncepcji poradnictwa, będącą niejako „złotym środkiem” pomiędzy koncepcją dyrektywną a liberalną (Kargulowa, 1986). W wielu pracach dialog jest traktowany jako niezbędny element relacji pomocowej, jako podstawa interakcji lub metoda pracy doradcy. Często jest utożsamiany z rozmową, warto jednak zwrócić uwagę, że z punktu widzenia antropologii poradnictwa (Wojtasik, 2001; Drabik-Podgórna, 2009, 2016; Kargulowa, 2016) dialog nie daje się sprowadzić jedynie do czystej techniki prowadzenia rozmowy, lecz jest fenomenem znacznie bardziej skomplikowanym. W sensie dialogicznym dialog to coś więcej niż tylko rozmowa, więcej niż wymiana informacji czy dochodzenie do porozumienia, więcej niż słuchanie i odpowiadanie. Rozmowa jest jedynie surowcem, tworzywem, niezbędnym punktem wyjścia, na którym dopiero można budować dialog jako autentyczne spotkanie i istotne *wydarzenie egzystencjalne* (Baniak, 2004, s. 8). Istotą tego wydarzenia jest nie tylko wzajemne oddziaływanie osób, ale także rozwój i współtworzenie tożsamości, odkrywanie i definiowanie podmiotowości, nadawanie sensów i znaczeń własnemu życiu, prowadzące do konstruowania swojego Ja i ukonstytuowania się osoby.

W recenzowanej pracy przewija się myśl, że dialogowość jest integralnym i konstytutywnym elementem ludzkiego Ja. Staje się ona podstawą do nadania człowiekowi miana *homo dialogicus* (Sidorkin, 1999; Ostrowska, 2017, s. 35). W książce przypomina się, że każda osoba prowadzi różne dialogi: z innymi ludźmi (interpersonalne), z otaczającym światem (i jego wytworami) oraz z samym sobą – wewnętrzne i wyobrażeniowe (intrapersonalne). Poprzez tę dialogiczną aktywność, która jest najbardziej naturalną formą komunikowania się i bycia z innymi wokół, człowiek konstytuuje swoje dialogowe, narracyjnie ustrukturyzowane Ja (Puchalska-Wasył, 2006, s. 16). Dowodzi się, że takie możliwości tworzenia siebie stwarzają właśnie *Dialogi Konstruowania Życia*, proponowane przez autorów recenzowanej książki. Przedstawione przez nich dialogi doradcze mają w swych założeniach stanowić alternatywę dla tych interwencji, które skupiały się na ukierunkowaniu życia radzących się zgodnie z bieżącymi normami zatrudnialności. Zostały one zbudowane na bazie syntezy najnowszych prac psychologicznych, socjologicznych, filozoficznych, znawców teorii społecznej i semiotyki, i stały się podstawą nakreślenia modelu „tworzenia siebie” (*se faire soi*), skonstruowanego przez Guicharda (Guichard, 2004, 2005).

W tym modelu Ja jest postrzegane jako dynamiczny system subiektywnych formom tożsamości, którą uznaje się za złożoną i pluralną. Głównym celem *Dialogów Konstruowania Życia* jest pomaganie radzącym się w uświadamianiu sobie istotnych oczekiwań zarówno ich samych, jak i kierowanych wobec nich przez otoczenie, oraz w określeniu zachowań, które mogą uprawdopodobnić ich realizację. Dialogi te prowadzą do tworzenia różnych narracyjnych Ja oraz do ich rozważenia z punktu widzenia różnych Ty (polifonia różnych Ty), by ostatecznie można było nadać sens własnej egzystencji. Opierają się na, sformułowanej przez Francisa Jacques'a (1982), zasadzie *Primum relationis*, która oznacza, że dialogiczna relacja, wytwarzając różne pozycje „ja”, „ty”, „on/ona”, daje okazję do wybrzmienia różnych głosów. Autorzy konsekwentnie koncentrując się na proponowanej metodzie nawiązywania relacji doradcy i radzącego, w przekonujący sposób dowodzą, że dialogi stwarzają okazję do przepracowania dotychczasowych sposobów myślenia o sobie, porzucenia ścieżek codziennych, oczywistych, utartych, a ostatecznie do wytworzenia nowych potencjalnych Ja. Jednocześnie zastrzegają się jednak, że aby te nowe Ja mogły się urzeczywistnić, aby dana osoba zaangażowała się w proces stawania się oczekiwanym Ja, niezbędne jest z jej strony posiadanie pewnego potencjału emocjonalnego, pewnego marzenia, pragnienia stania się tym Ja. Zwracają uwagę, że konstytuującemu się w relacjach Ja pomocna może okazać się towarzysząca obecność doradcy, która daje mu okazję do odkrycia marzeń i planów, do wybrzmienia wszystkich oczekiwań i refleksyjnego konstruowania przyszłości. Sprzyjać temu może opowiedzenie własnej historii, odkrywanie i nadawanie znaczeń wydarzeniom biograficznym, odnalezienie głównych tematów życia (*life themes*) oraz odniesienie ich do przyszłych projektowanych i możliwych Ja (Duarte, 2014).

Książka jest podzielona na pięć rozdziałów. W pierwszym z nich autorzy podejmują fundamentalną kwestię poradnictwa i starają się pokazać, w jaki sposób jednostki, żyjące we współczesnym zróżnicowanym świecie mogą udzielić odpowiedzi na pytanie: „Przez jaki rodzaj aktywnego życia można nadać sens i perspektywę swojemu istnieniu?” Omawiają różne przeformułowania podstawowego (generycznego) pytania w poradnictwie w kontekście zmieniających się systemów organizacji pracy i wymiany jej wytworów. Rozdział ten ma dwojaki cel: z jednej strony chodzi o ukazanie roli nowego rodzaju wsparcia pomocnego w społeczeństwie późnej nowoczesności, z drugiej natomiast – o zaprezentowanie specyfiki *Dialogów Konstruowania Życia* na tle innych form pomocy, takich jak np. doradztwo (m.in. oparte na testach), edukacja kariery czy udzielanie informacji. Autorzy pokazują, w jaki sposób *Dialogi Life Design* mogą pomagać radzącym się w sformułowaniu norm i wartości, dzięki którym możliwe staje się odnalezienie odpowiedzi na pytanie o sens i perspektywę egzystencji.

Rozdział II prezentuje podstawy teoretyczne dialogów konstruowania życia. Wychodząc od podkreślenia znaczenia wiedzy naukowej i rozpatrzenia

możliwości oraz ograniczeń różnych koncepcji, szczególna uwaga poświęcona jest w nim ramom epistemologicznym, jakie dla *Poradnictwa Life Design* stanowią podejścia konstruktywistyczne i konstrukcjonistyczne. Autorzy zwracają uwagę, że podejścia te przyjmują, iż Ja konstytuuje się w ciągłym i dynamicznym procesie poprzez narracje/opowieści i jest „nieustannie przepisywaną historią” (Bruner, 1994, s. 53). W centralnym punkcie przywołany zostaje model „tworzenia siebie” Guicharda (dosłownie tworzenia siebie z siebie *Se faire soi*) i jego różne później rozwijane warianty (Guichard, 2004, 2009). Podmiotowa tożsamość zostaje przedstawiona jako dynamiczny system subiektywnych form tożsamości (SFT), rozwijających się poprzez dwie formy refleksyjności: dwustronną i trójstronną. W rozdziale tym wskazana jest również podstawowa zasada *primum relationis*, warunkująca dynamikę dialogów *Life Design*.

Najważniejszą część, „serce” książki stanowi rozdział III, który przedstawia ramy i zasady prowadzenia dialogów doradczych konstruowania życia. W bardzo precyzyjny sposób opisuje metodykę prowadzenia dialogów w *Poradnictwie Konstruowania Życia (Life Design Counselling)*, ilustrując ten proces konkretnymi przykładami zaczerpniętymi z rzeczywistych wydarzeń. Można w tej części odnaleźć wskazówki: jak w poradniczej praktyce prowadzić skuteczny dialog, jak zrozumieć procesy, które zachodzą u osób radzących się w trakcie rozwijania refleksji. Ten rozdział jest swoistym podręcznikiem, instrukcją działania, prezentacją poszczególnych kroków doradcy i osoby radzącej się w rozwijającym się dialogu.

Dialogi Konstruowania Życia obejmują cztery fazy, a każda z nich może pojawić się w trakcie jednego lub większej liczby spotkań. Pierwsza faza dotyczy konstruowania przymierza pracy (zawarcia kontraktu) i skupia się na określeniu wzajemnych oczekiwań rozmówców. Faza druga to eksploracja systemu subiektywnych form tożsamości radzącego się, odnosi się do głównych obszarów obecnego życia radzącego się, ważnych ról pełnionych przez niego w przeszłości i planów na przyszłość, a w szczególności antycypowanych subiektywnych form tożsamości. W fazie trzeciej, która stanowi centralny punkt prezentowanej metody, podkreśla się konieczność zaangażowania i rozwoju pogłębionej refleksji, opartej na dokładnej analizie głównych sfer aktywności i doświadczeń życiowych radzącego się oraz relacji, jakie zachodzą między nimi. To właśnie w trakcie tej fazy zaczynają się wyłaniać projekty przyszłości. Są one identyfikowane, omawiane, sprawdzane lub/i modyfikowane. I wreszcie w fazie ostatniej, dotyczącej wdrożenia opracowanego projektu, ma miejsce pomaganie w określeniu praktycznych sposobów i działań, w które radzący się powinien się zaangażować, aby osiągnąć swoje cele.

Dialogi, jakie radzący się prowadzi sam ze sobą, dochodzą do głosu w dialogu z doradcą. Osoba radząca się, budując swoją tożsamość powoli się odsłania, analizuje siebie z różnych perspektyw czasowych i przestrzennych w horyzoncie

całości życia. Fragmentaryzacja i epizodyczność życia, tak charakterystyczne dla współczesnego świata, zostają tu przewyciężane, dzięki refleksyjnej narracji, która tworzy wspólną perspektywę dla postrzegania przeszłości, teraźniejszości i przyszłości, scalając tym samym mozaikę epizodów życia. Zdarzenia, doświadczenia, myśli, uczucia, projekty i plany powiązane zostają przez znaczenia i sensy, jakie jednostka im obecnie nadaje.

Oczywiście proponowany model oferuje jedynie ramy działania, które z zasady są elastyczne, gdyż za każdym razem musi być on adaptowany do „wyjątkowości” danej osoby i dostosowany do specyfiki każdej interakcji. Dlatego też dialogi mogą przyjąć formę serii spotkań (od dwóch do czterech) w zależności od potrzeb radzącego się, odbywających się z częstotliwością dostosowaną do jego możliwości. Zarys tego modelu Czytelnik znajdzie w tym tomie *Studiów Poradowniczych* w artykule Jeana Guicharda. W książce te wątki są bardziej szczegółowo analizowane i omawiane na konkretnych przykładach.

Rozdział IV przedstawia techniki prowadzenia wywiadów. Jest on adresowany do doradców, a w szczególności do takiej grupy, dla której stanowią zupełnie nową propozycję praktycznego działania. Pierwsza część rozdziału przedstawia związki między zasadami niedyrektywnymi a epistemologią konstruktywistyczną, na czym opierają się *Dialogi Konstruowania Życia*. Część druga wyjaśnia znaczenie postawy rozumiejącego słuchania, zaś część trzecia opisuje proponowane techniki pracy (głównie niedyrektywne lub półdyrektywne) oraz role, jakie mogą one odegrać w procesie pomagania. Znalazły się wśród nich takie, jak: różne formy pytań, parafraza, odzwierciedlanie uczuć, podsumowanie, milczenie, konfrontacja, klaryfikacja. Na przytoczonych przykładach widać, że zaproponowane techniki pozwalają na pogłębienie refleksji, prowadzą wspomaganym do restrukturyzacji Ja, umożliwiają im tworzenie antycypowanych form tożsamości, wyobrażanie sobie siebie w nowych rolach oraz wzmacniają ich poczucie pewności siebie.

Rozdział ostatni ukazuje, jak budować kompetencje i doskonalić się w sztuce prowadzenia *Dialogów Konstruowania Życia*. Jest on adresowany do osób odpowiedzialnych za kształcenie przyszłych doradców. Proponuje ścieżki, schematy edukacyjne, ćwiczenia i narzędzia, które powinny pozwolić przyszłym doradcom osiągnięcie umiejętności prowadzenia takich dialogów. Autorzy podkreślają znaczenie tworzenia korzystnych warunków dla prowadzenia *Dialogów Konstruowania Życia* oraz udzielania informacji zwrotnych (*feed-back*).

Konkluzja, zamykająca książkę, wskazuje na wyzwania, przed jakimi stoi współczesne poradnictwo i uwypukla rolę, jaką w zmierzeniu się z nimi mogą odegrać interwencje poradnicze w formie *Dialogów Konstruowania Życia*. Przy czym nie są to jedyne propozycje w zakresie praktycznych rozwiązań. Obok *Dialogów Life Design* zostały przywołane podobne metody, a szczególnie *Wywiady Konstruowania Kariery* Marka Savickasa (Savickas, 2011). Autorzy podkreślają jednak, że w odróżnieniu od nich, dialogiczne podejście wymaga

nie tylko pracy na wewnętrznych mikronarracjach, i zaznaczają, że istotne jest tu znaczenie używanego słowa, ponieważ przeżycia i doznania muszą zostać nazwane, muszą być zwerbalizowane. Uważają, że aby to się stało, potrzebne jest nawiązanie relacji z drugim w tym celu, aby mogła dokonać się rzeczywista przemiana w życiu jednostki. Podkreślają, że modyfikacje pozycji Ja i otwarcie się na nową opowieść o sobie dokonują się dzięki refleksyjności trójstronnej, możliwej przy zastosowaniu wcześniej proponowanych technik pracy. Ostatnia kwestia podnoszona w konkluzji przyjmuje kształt pytania, w jaki sposób rozwijać interwencje w *Poradnictwie Konstruowania Życia*, aby nieść pomoc w obliczu globalnych zagrożeń. Współczesność wzywa bowiem wszystkich do podjęcia starań, aby zarówno ludzką pracę, jak i ludzkie życie uczynić godnym, aby przyczynić się do zrównoważonego rozwoju w sprawiedliwym i solidarnym świecie.

Myślę, że warto jeszcze dodatkowo wspomnieć o tym, że autorzy książki *Concevoir et orienter sa vie: les dialogues de conseil en life design* mając na względzie jednolite traktowanie obu płci, a jednocześnie chcąc uniknąć obciążania tekstu przez używanie za każdym razem rodzaju żeńskiego i męskiego w odniesieniu do podmiotów relacji doradczej, stosują niezwykle ciekawy zabieg. Za każdym razem, kiedy piszą o osobie pomagającej, udzielającej wsparcia, prowadzącej rozmowę doradczą, używają formy żeńskiej (*conseillère*), natomiast w odniesieniu do osoby wspomaganej, poszukującej wsparcia, klienta, radzącego się używają formy męskiej (*demandeur*). Biorąc pod uwagę fakt, że zarówno kobiety, jak i mężczyźni są doradcami oraz radzącymi się, świadomie zdecydowali, że taki zabieg uchroni przed jakąkolwiek formą dyskryminującą.

Podsumowując najważniejsze walory książki, trzeba zaznaczyć, że proponowany model *Poradnictwa Konstruowania Życia*, wychodząc poza pomoc w poszukiwaniu zatrudnienia, planowaniu kariery, adaptacji zawodowej i koncentrując się na szerokim spektrum różnych aktywności życiowych ludzi, umożliwiając pogłębioną analizę poszukiwania swojej orientacji i kształtowania życiowej przestrzeni przez jednostki, nadaje szczególne znaczenie takim kategoriom antropologicznym, jak sens i wartość życia, które zapewne będą teraz jeszcze częściej się pojawiać w refleksji poradodznawczej.

Jestem także przekonana, że recenzowana książka odegrać może istotną rolę w zmianie podejścia do uprawiania poradnictwa, ponieważ podkreśla, że dialog ma w nim znaczenie priorytetowe. W skali makro – dialogiczna perspektywa obejmuje więc bardzo szerokie konteksty – ekologiczne, polityczne i ekonomiczne – które wcześniej nie zawsze były brane pod uwagę, zarówno przez teoretyków poradnictwa, jak i praktyków. W recenzowanej książce poradnictwo jako działanie społeczne widziane jest w kontekście problemów globalnych i stawia sobie ambitne cele zmierzania się z nimi, co wymaga większego wysiłku i innego rodzaju zaangażowania niż znane z dotychczasowych publikacji. W tej pracy obejmuje dialog z otaczającym światem i przez dialog chce się przyczynić do jego przekształcenia.

O ile ten szeroko zarysowany cel jest niezwykle trudny do osiągnięcia w skali makro, o tyle w skali mikro (na poziomie metodyki prowadzenia spotkań doradczych) zmiany wywołane przez poradniczą pomoc w postaci *Dialogów Konstruowania Życia* mogą być bardziej widoczne. Warto mieć jednak na uwadze, że wprawdzie żadne spotkanie doradcy i osoby radzącej się nie może obyć się bez rozmowy, to nie każda z rozmów daje okazję do pracy z dialogiem, w dialogu i poprzez dialog.

Dialogiczna relacja w zaproponowanym modelu pracy wymaga oczywiście od doradcy odpowiedniego przygotowania, nastawienia i postawy dialogicznego otwarcia. Na poziomie kształcenia uniwersyteckiego nabywanie kompetencji w tym zakresie może być ciekawym doświadczeniem dzięki projektom partycypacyjnych badań w działaniu. W instytucjach doradczych jednak wymaga ona dysponowania większą ilością czasu i większym zaangażowaniem stron, co może napotkać liczne bariery o charakterze organizacyjnym. Instytucje te są niestety często rozliczane i finansowane w zależności od liczby przyjmowanych klientów. Czasem wybór przez nie metod dyrektywnych, opartych na badaniach testowych, wynika jedynie z czynników ekonomicznych.

Recenzowana książka oczywiście nie wyczerpuje wszystkich możliwości tkwiących w kategorii dialogu. Brakuje mi w niej odwołania się do filozofii dialogu (Buber, 1992; Levinas 1998, 2000), która jest istotną podstawą rozumienia tej kluczowej kategorii i daje możliwość pogłębionego spojrzenia na człowieka w kontekście całego uniwersum antroposfery aksjologicznej (Ostrowska, 2017). Postrzeganie dialogiczności i relacyjności jako specyficznego sposobu istnienia człowieka umożliwia, by rozumienie dialogu wykroczyło poza techniczne i instrumentalne jego znaczenie, odnosząc się do swoistej egzystencjalnej postawy i zasady bycia z innymi i światem.

Z pewnością jednak należy stwierdzić, że książka *Concevoir et orienter sa vie: les dialogues de conseil en life design* to ważny i znaczący głos w poradniczym dyskursie, akcentujący prymat dialogowego/dialogicznego wspierania w konstruowaniu życia, nad diagnostycznym kierowaniem. Jednocześnie dzięki precyzyjnemu opisowi metodyki prowadzenia *Dialogów Life Design* jest praktycznym podręcznikiem metodycznym. Z jednego i drugiego powodu powinna więc stać się jedną z ważniejszych książek w bibliotece zarówno badacza poradnictwa, jak i profesjonalnego doradcy.

Bibliografia

- Baniak, J. (2004), Miejsce i znaczenie dialogu w życiu ludzi. *Filozofia dialogu*, 2, 7–12.
- Bruner, J.S. (1994). The „remembered” self. W: U. Neisser, R. Fivush (red.), *The remembering self. Construction and accuracy in self narrative* (ss. 41–54). Cambridge: Cambridge University Press.

- Buber, M. (1992). *Ja i Ty. Wybór pism filozoficznych*. Warszawa: PAX.
- Drabik-Podgórna, V. (2009). Poradnictwo w perspektywie personalizmu dialogicznego. W: A. Kargulowa (red.), *Poradownictwo – kontynuacja dyskursu*. Warszawa: PWN.
- Drabik-Podgórna, V. (2016). Contemporary Counselling. Anthropocentric Dialogue-Sensitive Thinking. W: J. Guichard, V. Drabik-Podgórna, M. Podgórnny, (red.), *Counselling and Dialogue for Sustainable Human Development* (ss. 44–55). Toruń: Adam Marszałek.
- Duarte, M.E. (2014). Life-designing: Objectives, processes, instruments. *Journal of Counselling*, 3, 214–230.
- Giddens, A. (2001). *Nowoczesność i tożsamość: Ja i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*. Warszawa: PWN.
- Guichard, J. (2004). Se faire soi [Making oneself self]. *L'Orientation Scolaire et Professionnelle*, 33 (4), 499–534.
- Guichard, J. (2009). Self-constructing. *Journal of Vocational Behavior*, 75 (3), 251–258.
- Guichard, J., Bangali, M., Cohen-Scali, V., Pouyau, J., Robinet, M.-L. (2017). *Concevoir et orienter sa vie: les dialogues de conseil en life design [Designing a life: the life-design dialogues]*. Paris: Editions Qui Plus Est.
- Guichard, J., Drabik-Podgórna, V., Podgórnny, M. (red.) (2016). *Counselling and dialogues for sustainable human development*. Toruń: Adam Marszałek.
- Holt J. (1981). O „pomocy” i specjalistach od pomagania W: K. Jankowski (red.), *Psychologia w działaniu* (ss. 296–303). Tłum. A. Jakubowicz. Warszawa: Czytelnik.
- Kargulowa, A. (1986). *Poradnictwo jako wiedza i system działań*. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Kargulowa, A. (2016). *Discourses of Counselling. Toward an Anthropology of Counselling*. Kraków: Towarzystwo Naukowe „Societas Vistulana”.
- Levinas, E. (1998). *Całość i nieskończoność. Esej o zewnętrżności*. Tłum. M. Kowalska. Warszawa: PWN.
- Levinas, E. (2000). *Inaczej niż być lub ponad istotą*. Tłum. P. Mrowczyński. Warszawa: Aletheia.
- Ostrowska, U. (2017). Potencjał dialogu człowieka w świecie wartości. W: D. Jankowska (red.), *Pedagogika dialogu. Emancypacyjny potencjał dialogu*. Warszawa: Wydaw. Akademii Pedagogiki Specjalnej.
- Puchalska-Wasył, M. (2006). *Nasze wewnętrzne dialogi. O dialogowości jako sposobie funkcjonowania człowieka*. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Rutkowiak, J. (2012). Dialog a projekty wychowania dla neoliberalnej rzeczywistości. W: J. Rutkowiak, E. Potulicka (red.), *Neoliberalne uwikłania edukacji* (ss. 147–161). Kraków: Impuls.
- Savickas, M. L. (2011). *Career Counseling*. Washington: American Psychological Association.
- Savickas, M. L., Nota, L., Rossier, J., Dauwalder, J.-P., Duarte, M. E., Guichard, J., Soresi S., Esbroeck, R. van, Vianen, A.E.M. van (2009). Life designing: A paradigm for career construction in the 21st century. *Journal of Vocational Behavior*, 75 (3), 239–250.

Sidorkin, A.M. (1999). *Beyond Discourse: Education, the Self, and Dialogue*. New York: State University Press.

Wojtasik, B. (2001). Rozmowa poradnicza jako spotkanie doradcy zawodu i osoby radzącej się. W: B. Wojtasik (red.), *Podjmowanie decyzji zawodowych przez młodzież i osoby dorosłe w nowej rzeczywistości społeczno-politycznej*. Wrocław-Radom: Instytut Technologii i Eksploatacji.